

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК

ОСНАЧ Олексій Михайлович - аспірант Інституту світової економіки та міжнародних відносин НАН України

УДК 327

Исследованы основные тенденции взаимодействия и взаимосвязи распространения процессов глобализации и характера мероприятий миграционной политики государства в современных условиях, охарактеризованы проблемы распространения миграционных процессов в условиях глобализации, роль государства, которое стимулирует или ограничивает миграционные процессы, реализуя миграционную политику в определенных политических, демографических и экономических интересах, тенденциях и обстоятельствах.

Ключові слова: глобалізація, міграція, міжнародна міграція, міграційні процеси, імміграція, міграційна політика держави.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями

На початку третього тисячоріччя глобалізація й інтеграція підсилили міждержавні обміни й вплинули на суспільно-політичну ситуацію в більшості країн [2, 4]. Міжнародна міграція населення, отримавши надзвичайний розмах, поставила перед державами комплекс багатопланових проблем, що вимагають концептуально-теоретичного аналізу й практичного вирішення.

Найбільш складним в аналізі політичної стабільності в світі є чинник політичної значущості міграційних процесів. Становище в суспільстві, умови проживання і роботи найбільш активної частини населення, стан наукових і інженерних кадрів виступають важливим індикатором, за яким можна оцінювати силу і слабкість кожної конкретної

держави, можливості її політичної еліти зміцнювати найважливіші засади державної політики. За цих умов провідною тенденцією, що визначає динаміку, структуру та характер міграційних процесів у сучасному світі, є тенденція глобалізації, під впливом якої відбувається поступове розмивання взаємозв'язків, які традиційно пов'язували громадянство та національні кордони.

Активізація міграційних процесів за сучасних умов, що спостерігається як у світовому масштабі, так і в Україні [3, 6], вимагає посилення уваги до теоретико-методологічних розробок в сфері стратегічного планування й формування відповідних механізмів реалізації міграційної політики держави. Актуальним є здійснення аналізу глобальних змін у демографічній і міграційній ситуації, врахування досвіду закордонних країн і теоретичного осмислення вітчизняної дійсності.

Метою даної статті є дослідження основних тенденцій взаємовпливу та взаємозв'язку поширення процесів глобалізації та характеру заходів міграційної політики держави за сучасних умов.

Аналіз досліджень і публікацій

Проблема вдосконалювання міграційної політики розглядалась досить докладно у вітчизняній і закордонній літературі й знайшла своє відображення в численних працях учених. Слід згадати, зокрема, науковий доробок українських науковців, які

досліджували і досліджують проблематику регулювання міграційних процесів: О. Власюка, Е. Лібанова, І. Гнибіденко, О. Малиновської, О. Кислиціної, О. Пархомчука, С. Пирожкова, М. Романюка. Однак предметом досліджень вказаних авторів більшою мірою були окремі аспекти міграції, наприклад, регіональної, трудової, нелегальної й т.п., або дослідження носили загальнотеоретичний характер.

Міграція є одним з найбільш актуальних питань не лише в нашій країні, але і у всьому світі. У сучасному глобалізованому, інформатизованому світі міграційні процеси не лише наростають, але і набувають нового характеру, визначаючи актуальність наукових досліджень, не лише в сфері державної міграційної політики (її розробки, впровадження і модернізації), але і у сфері суспільної свідомості громадян.

Викладення матеріалу та результати

Нині країни Західної Європи і Японія стикаються з перспективою старіння і скорочення чисельності населення, вони гостро потребують припливу людей. У Західній Європі прогнозується падіння чисельності населення працездатного віку з 225 млн. в 1995 р. до 223 млн. до 2025 р. За оцінками відділу народонаселення ООН, Європі потрібно буде подвоїти прийом іммігрантів, щоб до 2050 р. хоч би зберегти свою чисельність населення [2, 10]. Глобалізація трансформує міжнародне пересування людей в кількісному і якісному відношенні. При цьому все більше мігрантів їде в країни з високим доходом (які, як зазначалось вище, потребують притоку мігрантів з огляду на потребу збереження чисельності працездатного населення) і прагне зберегти свою культурну самобутність і зв'язки з батьківщиною. Міграційна політика та активізація міграційних процесів стали причиною розколу суспільства у багатьох країнах. Тривають суперечки не лише про робочі місця і конкуренцію за доступ до соціального забезпечення, а й про культуру, можливість і право вимагати від іммігрантів сприйняття мови і цінностей своєї нової країни [1, с. 330-331].

В 1990-х роках динаміка міграційних процесів різко зросла, у тому числі нелегальна міграція, що поширилася в 1990-і роки і

досягла майже 30 млн. у світовому масштабі [2]. Спроби зупинити пересування людей йдуть врозріз з процесом глобалізації. Для значного скорочення міграції знадобляться заходи, які буде важко здійснити в умовах демократії.

Перешкоди для в'їзду людей, на відміну від ввезення товарів і капіталу, не усунені навіть у сучасному глобалізованому світі, і пояснюються, в першу чергу, потребою збереження національних інтересів корінних народів та їх культурної самобутності [10]. Проте не можна стверджувати однозначно, що суспільства, що характеризуються культурним різноманіттям, приречені на розпад або втрату національної культури і самобутності. Прийняття різноманіття вимагає зусиль із досягнення згоди у вирішенні питань імміграції і інтеграції мігрантів в суспільство. Так само як у багатонаціональних державах у етнічних меншин існує багато підстав для гордості своїм власним співтовариством і одночасно для глибокої відданості державі, так і іммігранти можуть стати повноцінними членами суспільства, що прийняло їх, і при цьому підтримувати зв'язки з рідною країною. Завдання полягає у формуванні міграційної політики кожної окремої держави в умовах глобалізації, що поєднує цілі єдності і поваги до відмінностей і різноманіття.

Диференціація не сприяє формуванню лояльності країні серед іммігрантів або забезпеченню адекватного соціального захисту. При цьому програми відносно трудових мігрантів можуть стати джерелом експлуатації і конфліктів. Асиміляція, у свою чергу, не визнає ні відмінностей, ні поваги до різноманіття; не вирішує вона безпосередньо і проблем дисбалансу. Іммігранти сучасності більше, ніж раніше схильні і здатні підтримувати тісні зв'язки з сім'єю і своєю громадою на батьківщині, цьому сприяє як розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій, так і підвищення доступності (як технічної так і фінансової) користування транспортом [1]. Такі зв'язки не новина, але змінився їх вплив на соціальну, економічну і політичну поведінку. Завдяки доступності сучасних засобів зв'язку і пересування іммігранти хочуть мати зв'язки і там, де вони

народилися, і в країні, що прийняла їх, це є тенденцією міграційних процесів глобалізованого світу.

В умовах глобалізації прослідковується тенденція до збільшення кількості і різноманітності людських спільнот. Враховуючи такі фактори, як зростання економічної і політичної свободи, посилення міграційних процесів, інформаційна революція, людина повинна мобільніше визначатися з оцінкою власної ідентичності. Частина населення, особливо та, яка вдається до трудової чи політичної міграції, під тиском трансформаційних процесів, змінює свою ідентичність, свідомо замінюючи її новою. Деякі намагаються зберегти традиційну ідентичність і в зв'язку з цим потрапляють до адаптаційних незручностей. Переважна ж частина – формує множинні ідентичності, пов'язуючи набути і новостворені.

Автором даної статті на основі проаналізованих теорій міжкультурної взаємодії сформульовано модель, яка характеризує соціокультурну взаємодію між представниками різних культур – іммігрантами та місцевим населенням (рис. 1).

Аналіз фундаментальних характеристик державної міграційної політики країн «нового світу» (США, Канада й Австралія) [5], показує, що для цих держав також характерне проведення твердих протиімміграційних заходів, зокрема приймання й облаштування мігрантів залежить винятково від їх «корисності» з точки зору національно-державних інтересів країни. В більшості випадків подальше сприяння збереженню культурно-історичної самобутності мігранта не передбачається.

Як зазначає О. Грішнова, «...міграція не додає людині людського капіталу, а сприяє переміщенню його туди, де він ефективніше використовується і ціна на його послуги вища... Поліпшуючи умови життя і праці, збільшуючи трудові здобутки і доходи, міграція і трудова міграція зокрема стає «активом індивідуального і всесвітнього капіталу» [4, с.23-24].

У зв'язку з наростанням міграційних потоків дуже актуальними для аналізу і вивчення стають абсолютно нові тенденції в міграційних потоках. Виникає необхідність в уточненні характеристик того, як і з яких причин відбувається не лише зміна осно-

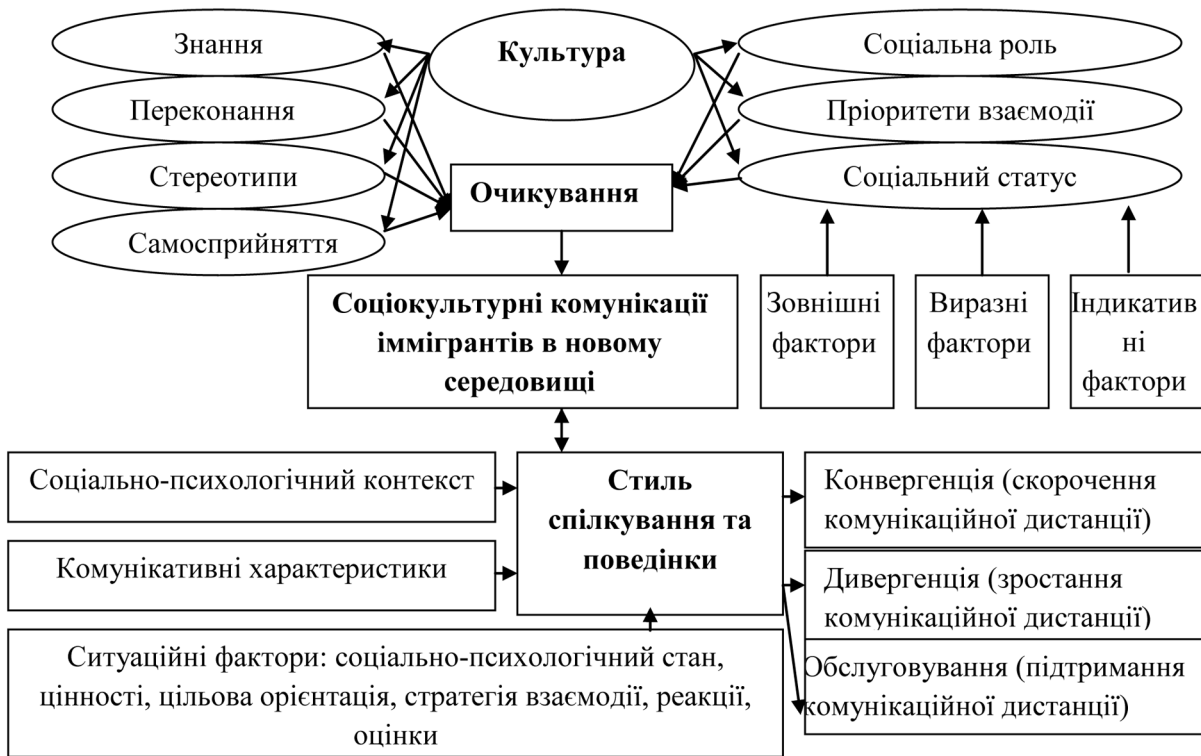

Рис. 1. Середовище формування соціокультурних комунікацій та їх вплив на взаємодію між іммігрантами та місцевим населенням

вних міграційних потоків, але і напрямів, кількісних і якісних параметрів усередині того або іншого міграційного напрямку. У цьому сенсі актуальним є вивчення таких розділів міграційної політики, які пов'язані з міграцією освічених або професійних кадрів з країни, а також усередині неї (з одного сектора економіки або регіону до іншого). Тут залишається багато невирішених питань, які лише частково охоплюються терміном «відтік мізків». Дуже гостро постає питання про причини такого виду міграцій, що потребує серйозного політологічного опрацювання поширених аргументів, що «відтік мізків» і в цілому еміграційні настрої викликані в деяких країнах, зокрема в країнах колишнього СРСР, зміною моральних принципів, духовною втомою народу, політичною і соціальною апатією [8].

Виправданими є аргументи на користь необхідності вивчення впливу статистичних

даних щодо міграційних процесів в світі та конкретній країні, на основі яких вибудовуються політичні задуми і програми участі в процесі боротьби за владу, що робить дуже актуальним характер інтерпретації таких процесів, як «відтік мізків», «обмін мізків», «мобільність мізків».

Сучасна концепція «демократичної глобалізації для всього світу» на практиці виявила безліч протиріч. Зокрема, представники багатьох європейських країн, з одного боку, говорять про відкритий глобальний простір, де недоречні політичний регіоналізм і національні суверенітети. З іншого боку, вони не соромляться захищати благополучний простір від мігрантів, доречно згадати хоча б Шенгенську угоду 1993-го р., що обмежила доступ до Європи мігрантів з країн, що не відносяться до Євросоюзу, водночас полегчуючи пересування Європою громадян, країни яких підписали вказаний документ.

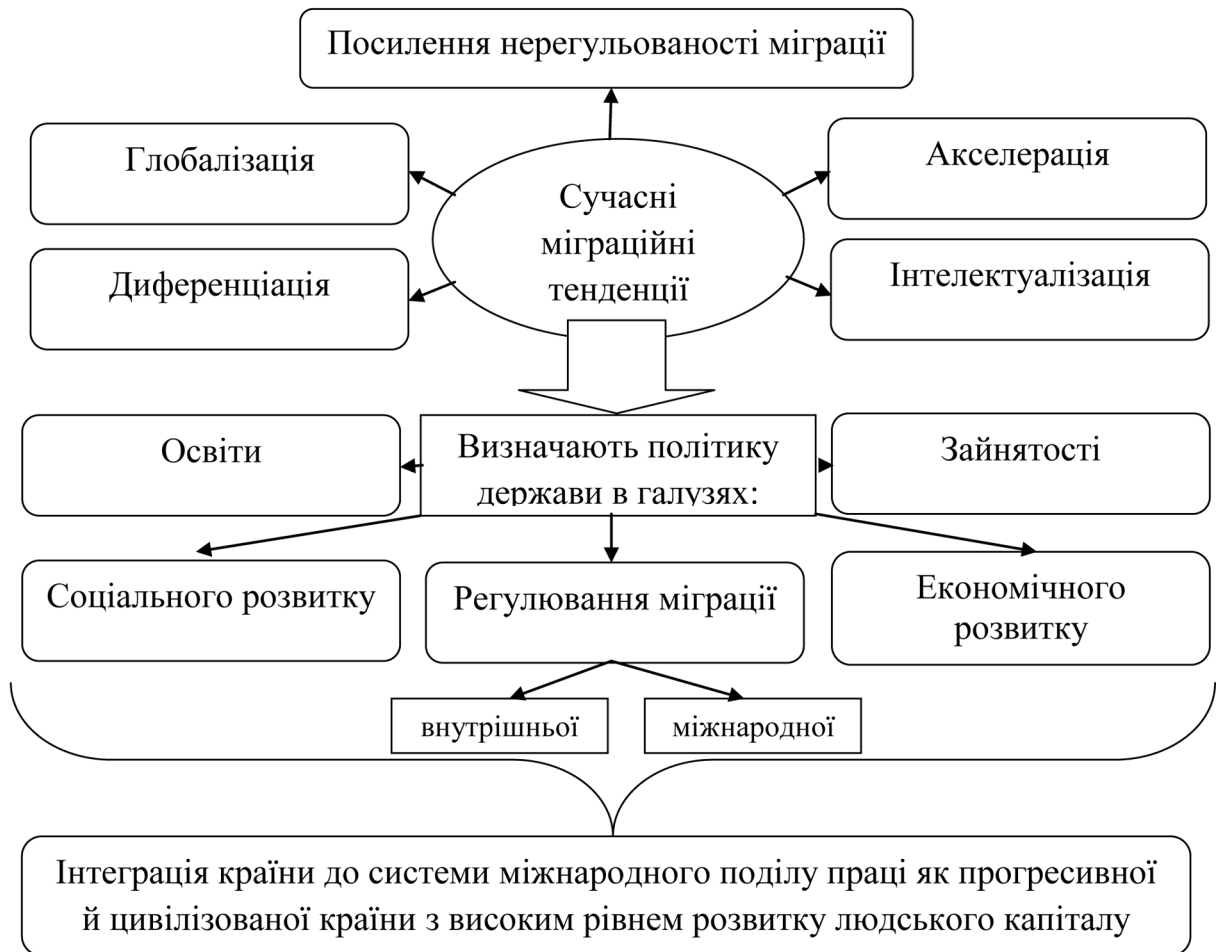

Рис. 2. Сучасні міграційні тенденції та відповідна політика держави

В останнє десятиліття можна спостерігати очевидне наростання опору процесам глобалізації з боку багатьох держав. Зокрема, у середовищі внутрішньоєвропейських продуктивних сил, що відчувають міжнародну конкуренцію у зв'язку зі змінами на ринку праці, а також з боку громадсько-політичних сил, переважно лівого спектру, проти посилення ролі наддержавних утворень та з боку націоналістів, стурбованих ослабленням ролі національної держави.

Згідно з принципом глобального розвитку, міграційна політика повинна враховувати спричинені глобальними процесами сучасні міграційні тенденції (рис. 2, розроблено автором). Цільовим повинен бути принцип домінування інтересів людини над інтересами держави.

Теоретико-концептуальне осмислення тенденцій сучасного світового міграційного кругообігу привело до того, що стало неможливо ділити країни на відносно чіткі категорії: країни еміграції, імміграції, транзиту. Усе більша кількість країн почала змінювати свій статус і поєднувати характеристики двох або трьох категорій. Відзначимо, що подібні тенденції стали намічатися ще в 70-ті рр. XX ст. Однак зараз, на початку XXI століття, ці зміни набувають все більш сталого характеру, вони обумовлюють характер як загальної стратегії розвитку країни, так і конкретні напрямки міграційної політики.

Державна міграційна політика є одним з найважливіших системотворчих факторів безпечного розвитку країни. При виборі моделі державного міграційного регулювання велике значення мають не тільки соціально-економічні або політичні характеристики, але й етно-національні, і історичні особливості країни. У зв'язку з цим, проблеми міграційної політики виходять за межі суто економічної та демографічної сфер, вони потребують формування нових комплексних підходів з метою проведення найбільш збалансованої міграційної політики. Одночасно, державна міграційна політика в умовах глобалізації повинна розбудовуватися як у рамках національних міграційних стратегій, так і шляхом розробки спільних міждержавних концепцій з метою поглиблення міжнародного співробітництва з проблем міграції [7, 9].

Сучасний рівень міграційного законодавства та міграційної політики України в цілому ще далекий від рівня європейських країн [7, 8]. Участь нашої країни у міжнародних глобальних міграційних потоках останнім часом набуває багатопланового характеру: країна виходить на глобальний міжнародний ринок праці, бере участь у розробці міжнародно-правових міграційних документів тощо. В умовах посилення інтеграційних процесів було б доцільним частково перейняти досвід успішної реалізації міграційної політики розвинених держав. Стосовно до вітчизняних умов, мова йде про розробку ефективної стратегії підтримки етнічних українців, що проживають як у пострадянських державах, так і в інших країнах світу; доцільно використовувати практику успішного державного міграційного регулювання країн Канади й Австралії, що реалізують комплексні програми з адаптації мігрантів, досвід європейської міграційної практики [5].

Природно, облік специфіки й об'єктивних можливостей держави залишається пріоритетним напрямком у розвитку міграційної політики для кожної країни, зокрема – для України. Але у даний момент можна говорити про все ще слабку наукову й дослідницьку базу прийнятих державних рішень з питань міграційної політики в Україні, що свідчить про очевидну необхідність пошуку нових підходів до реалізації міграційної політики з використанням як міжнародного, так і вітчизняного досвіду.

Висновки

У цілому, аналізуючи загальні тенденції сучасної світової міграційної активності та політики, автор статті приходить до наступного висновку. З одного боку, у зв'язку з бурхливим економічним розвитком, в одних країнах, і перенаселенням і економічним застоєм, в інших, глобальні міграційні потоки різко підсилюються. При цьому вони мають одну спрямованість – рух у бік розвинених західних країн. До числа можливих соціально-економічних наслідків подібних міграцій можна віднести зміну ситуації на міжнародному ринку праці, зміну поведінкових характеристик мігрантів, етно-національні

АНОТАЦІЯ

Досліджено основні тенденції взаємовпливу та взаємозв'язку поширення процесів глобалізації та характеру заходів міграційної політики держави за сучасних умов, охарактеризовано проблеми поширення міграційних процесів за умов глобалізації, роль держави, що стимулює або обмежує міграційні процеси, реалізуючи міграційну політику, керуючись певними політичними, демографічними та економічними інтересами, тенденціями та обставинами.

конфлікти в місцях компактного розміщення мігрантів (що почастишали останнім часом). Вказані тенденції та їх наслідки обумовлюють потребу підвищення значимості вдосконалення інструментарію міграційної політики.

З іншого боку, масштаби міграційних потоків намагаються стримувати уряди західних держав шляхом твердої антиімміграційної патетики. Отже, політико-правовий аспект міграційної політики розвинених країн, незважаючи на деякі відмінності, як раніше, так і тепер, за умов поширення глобалізаційних процесів, зводиться до проведення твердих контрольних і обмежувальних заходів, що, по суті, не уписується в рамки сучасної моделі відкритого, демократичного глобального простору, яку декларативно пропагує більшість керівників розвинених країн. Але посилення міграційної активності, з одного боку, і жорсткість міграційних законодавств, з іншого, можуть привести до економічного застою та демографічної кризи як окремо взятої країни, так і цілих континентів, зокрема Європи.

Література

1. Бортник Н. П. Філософсько-правове розуміння причин трудової міграції населення / Н. П. Бортник // Митна справа. – 2012. – №1(79). – Ч.2. – Кн.2 – С. 329-333.
2. Відякіна М. М. Перспективи формування глобальної моделі регулювання міжнародної міграції / М. М. Відякіна // Економічний простір. – 2008. – № 15. – С. 13-24.

3. Власюк О. Вплив міжнародної міграції на сучасний розвиток України / О. Власюк // Міжнародна міграція та розвиток України в контексті європейської інтеграції: збірник матеріалів міжнародної наукової конференції (Київ, 16 жовтня 2007 р.). – К. : ПЦ «Фоліант», 2008. – С. 5-9.

4. Грішнова О. А. Вплив міграції на глобальний перерозподіл людського капіталу / О. А. Грішнова // Міжнародна міграція та розвиток України в контексті європейської інтеграції : збірник матеріалів міжнародної наукової конференції (Київ, 16 жовтня 2007 р.). – К.: ПЦ «Фоліант», 2008. – С. 22-30.

5. Капітон О. В. Глобальні проблеми та міграційні процеси сучасного світу (на прикладі Канади) / О. В. Капітон, В. В. П'ятух // ФКЖ. – 2010. – № 34. – С. 215-224.

6. Кислицина О. В. Регулювання міжнародної економічної міграції в умовах глобалізації / О. В. Кислицина // Механізм регулювання економіки. – 2010. – № 4. – С. 248-252.

7. Кулик В. Внутрішні та зовнішні виміри регулювання міграційних процесів / В. Кулик // Гідна праця та трудова міграція в Україні : матеріали міжнародного експертного круглого столу (Київ, 25 листопада 2008 р.). – К. : ТОВ «ПЦ «Скайтек», 2009. – С. 25-33.

8. Оснач О. Деякі аспекти визначення концептуальних засад та пріоритетів міграційної політики України / О. Оснач // Дослідження міжнародної економіки : збірник наукових праць. – 2011. – № 2(67). – С. 168-177.

9. Цуркан Т. Ю. Основные компоненты миграционно-правовой политики современного государства / Т. Ю. Цуркан // Митна справа. – 2008. – № 2(56). – С. 63-65.

10. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, A Common Immigration Policy for Europe: Principles, actions and tools, COM(2008) 359 final. – Brussels : Commission of the European Communities, 2008. – 18 p.